

UNIUNEA EUROPEANĂ

Programul Operațional Capacitate Administrativă
Competența face diferență!

Instrumente Structurale
2014-2020

GHIDUL PACT

Patrimoniu, Angajarea Comunității și Turism

Monitorizarea și evaluarea politicilor și strategiilor locale și ale societății civile

www.poca.ro

UNIUNEA EUROPEANĂ

Programul Operațional Capacitate Administrativă
Competența face diferența!

Instrumente Structurale
2014-2020

GHIDUL PACT

Patrimoniul, Angajarea Comunității și Turism

Monitorizarea și evaluarea politicilor și strategiilor locale și ale societății civile

I. De ce un ghid în acest domeniu?

În ultimii 25 de ani, peisajul cultural al Bucovinei a suferit modificări substanțiale. Dispariția rapidă a caselor tradiționale, combinată cu apariția noilor construcții private, realizate de multe ori într-un stil contrastant ca și culoare, volum și forme, a condus la o schimbare majoră a aspectului tradițional al satului bucovinean.

Nevoia de transformare armonioasă a peisajului construit este justificată de dorința de a avea un spațiu estetic, de care să se bucure generațiile viitoare care vor trăi în mediul rural, dar, în același timp, de poziționarea Bucovinei ca o importantă destinație turistică a României, care are ca mesaj de promovare autenticitatea sub toate formele.

Atractivitatea unor destinații care impresionează prin peisaje care îți taie răsuflarea (Santorini, peisajele montane din Elveția și Austria, zona rurală a Franței, dar și Viscri – România) nu este întâmplătoare, ci este rezultatul aplicării unor politici de dezvoltare coerentă a peisajului, rezultatul unei dezvoltări urbanistice în care noul trebuie să se armonizeze cu vechiul și cu peisajul existent.

Ca urmare a preocupărilor anterioare ale echipei de proiect, proiectul „Bucovina: regenerare rurală prin implicarea comunității” și-a propus dezvoltarea unui ghid care să îndrume autoritățile locale și societatea civilă în realizarea unor instrumente decizionale, care să permită încurajarea păstrării arhitecturii vernaculare și promovarea acesteia.

Consultările realizate în faza pre-proiect au arătat că peisajul cultural este afectat de o serie de dezvoltări neadecvate, intruzive, iar arhitectura tradițională din județul Suceava cunoaște un ritm accelerat de degradare. Nevoia unei reale colaborări dintre sectorul public, privat și societatea civilă a fost exprimată constant, iar în lipsa unor acțiuni derulate în comun, colaborarea rămâne una formală.

Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Capacitate Administrativă 2014-2020.
Cod MySMIS2014+ 151477

Activitatea propune realizarea inventarierii politicilor existente în domeniul urbanismului și protejării patrimoniului natural și construit, pentru formularea unui set de propuneri/politici/instrucțiuni care să constituie instrumente pentru UAT-urile din zone care să permită protejarea patrimoniului construit.

Pentru a inventaria măsurile orientate către protejarea și valorizarea patrimoniului construit, vom analiza strategiile locale ale unităților administrativ teritoriale și modul în care obiectivele de protejare a arhitecturii tradiționale se reflectă în politici publice locale (politici de urbanism și amenajare a teritoriului, programe locale de protejare a patrimoniului construit, reglementări locale, bune practici).

Unul dintre elementele în funcție de care poate fi evaluată capacitatea administrației publice și a partenerilor sociali din plan local în abordarea unor probleme de interes comun, cum este protejarea patrimoniului construit, este reprezentat de resursele la care acești actori au acces, în sens de resurse informaționale (acces la bune practici, înțelegerea și aplicarea corectă a cadrului legal, înțelegerea mecanismelor administrative de care dispune fiecare actor relevant, expertiza în domeniu, acces la un mediu de învățare continuă).

Dezvoltarea unor strategii locale cu implicarea comunității, crearea unei comunități de bune practici și consolidarea capacității administrative reprezintă obiective care contribuie la înțelegerea în rândul autorităților locale a situației actuale și a instrumentelor pe care acestea le au la dispoziție.

Prezentul ghid își propune să:

- ✓ identifice bunele practici în materia protejării arhitecturii tradiționale, bune practici care să provină atât din rândul autorităților publice, cât și din rândul societății civile;
- ✓ descrie experiența acelor comunități, a procesului prin care au trecut, a provocărilor și limitărilor de natură administrativă, financiară, organizatorică și a rezultatelor obținute;
- ✓ ofere un plus de claritate actorilor sociali preocupați de dezvoltarea durabilă a mediului rural;
- ✓ analizeze cadrul legal existent și instrumentele juridice pe care organizațiile neguvernamentale și, mai ales, autoritățile publice locale le au la dispoziție.

Acest ghid reprezintă un instrument de orientare pentru comunitățile care își doresc să facă primii pași în această direcție, de a proteja arhitectura tradițională sau de a fundamenta o strategie de dezvoltare locală într-un mod participativ, în domeniul protejării și valorificării patrimoniului construit. Acesta va fi diseminat autorităților locale, dar și celorlalte părți interesate.

II. Urbanismul – instrument de protejare a patrimoniului construit

Dreptul urbanismului este o subramură a dreptului administrativ și se ocupă cu reglementarea amenajării și ocupării spațiilor urbane și rurale. Legislația din domeniul urbanismului conferă autorităților locale și centrale o serie de prerogative de putere publică, pentru o finalitate de interes general, făcând ca interesul general să prevaleze asupra intereselor particulare ale proprietarilor. În definitiv, reglementările de urbanism stabilesc limite ale dreptului de proprietate privată și publică, în scopul protejării unui interes general.

Alături de amenajarea teritoriului, urbanismul reprezintă unul din cele două instrumente prin intermediul cărora se realizează gestionarea spațială a teritoriului și constituie un ansamblu de activități complexe de interes general ce contribuie la **dezvoltarea spațială echilibrată**, la **protecția patrimoniului natural și construit**, la îmbunătățirea condițiilor de viață în localitățile urbane și rurale, precum și la asigurarea coeziunii teritoriale la nivel regional, național și european¹. Așadar, urbanismul urmărește stabilirea direcțiilor de dezvoltare spațială a unei localități, în acord cu potențialul ei economic, social, cultural și teritorial, precum și cu aspirațiile locuitorilor, iar reglementările de urbanism instituie limitări sau interdicții ale dreptului de a construi.

Patrimoniul cultural este format din „totalitatea bunurilor care reprezintă o mărturie și o expresie a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor naționale, indiferent de regimul de proprietate al acestora”². **Patrimoniul cultural imobil (PCI)**, căruia, în limbajul de specialitate îi este subsumat și „patrimoniul construit”, constituie una dintre cele mai vaste și cunoscute componente ale patrimoniului cultural.

Patrimoniul construit cuprinde mai multe elemente pe care le evidențiem în cele ce urmează, care au un regim de protecție diferit. Așa cum s-a reținut încă din primele analize sistematice asupra legislației din România, „**patrimoniul construit nu poate fi restrâns la exemplarele sale de excepție – imobilele clasate monumente istorice – în el trebuie incluse și numeroasele clădiri care, deși nu sunt monumente, au o indiscutabilă valoare – fie în mod individual, fie ca părți ale unui ansamblu – formând împreună substanța zonelor de protecție ale monumentelor sau zonelor protejate,**” dintr-un anumit teritoriu”³.

---

¹ A se vedea prevederile introductive ale Legii cadru în materie, Legea nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul.

² Definiție stabilită de art. 1 alin. (2) din Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural mobil.

³ Raport al Comisiei Prezidențiale pentru Patrimoniul Construit, *Siturile Istorice și Naturale*, 2009, p. 71.

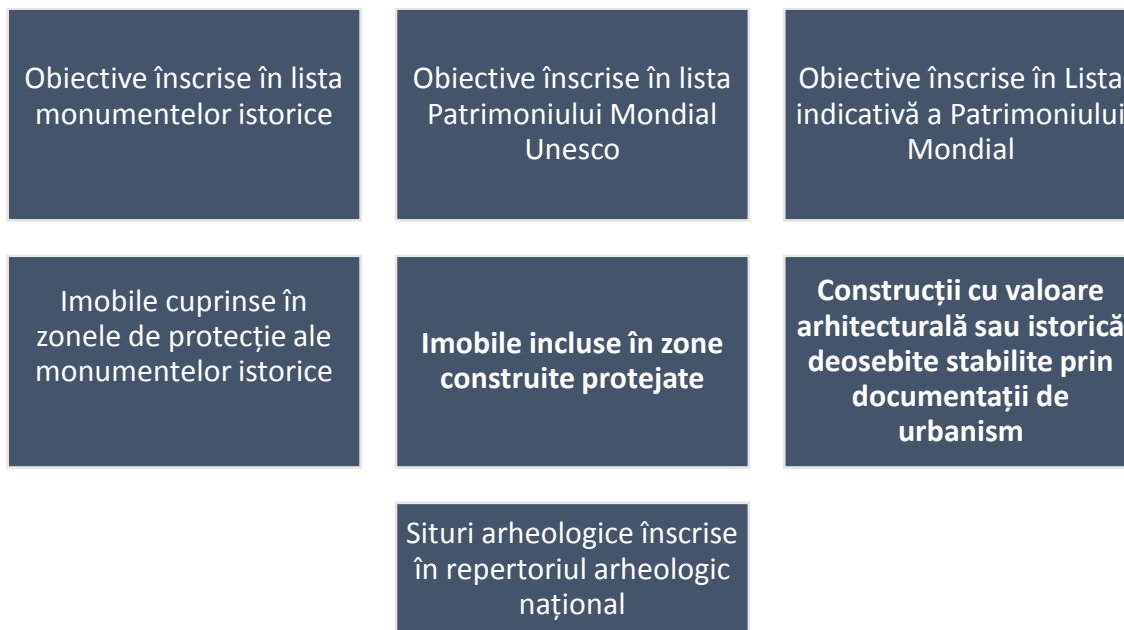

Figura 1. Elemente ale patrimoniului construit.

Le vom analiza în mod distinct, pentru a vedea care sunt instrumentele pe care le au la dispoziție autoritățile administrației publice locale, urmând a identifica și bunele practici la nivelul județului Suceava.

Figura 2. Regimul juridic aplicabil diferitelor categorii de elemente ale patrimoniului construit.

1. Monumente istorice și zona lor de protecție

În România, există reglementări specifice pentru protecția monumentelor istorice. Legea nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice este cadrul general în materie. Potrivit acesteia, „**monumentele istorice** sunt bunuri imobile, construcții și terenuri situate pe teritoriul României, semnificative pentru istoria, cultura și civilizația națională și universală”. Ele sunt parte din patrimoniul cultural național și sunt protejate prin lege.

Printre criteriile încadrării unor clădiri ca monumente istorice se numără, fără a fi limitative, următoarele:

Figura 3. Criterii aplicabile încadrării unor clădiri drept monumente istorice.

Zonele de protecție ale monumentelor istorice

Zona de protecție din jurul unui monument este o porțiune de teren delimitată și **trecută în regulamentul local de urbanism** pe care nu se pot face construcții, plantații și alte lucrări care ar pune în pericol, ar polua, ar diminua vizibilitatea, ar pune în pericol eventualele vestigii arheologice subterane aflate sub sau în imediata vecinătate a monumentului. Este o zonă-tampon între monument și mediul înconjurător actual.

Zonele de protecție din jurul monumentelor istorice sunt:

- ✓ de minimum 100 de metri în localitățile urbane;
- ✓ **de 200 de metri în localitățile rurale;**
- ✓ de 500 de metri în exteriorul localităților.

Aceste distanțe măsurate de la limita exterioară a terenurilor pe care se află monumente istorice. Terenul pe care se află un monument istoric include, în afară de construcția propriu-zisă și drumuri de acces, scări, parcul sau grădina, turnuri, chioșcuri și foisoare, gardul sau zidul de incintă, bazine, fântâni, statui, cimitire și alte construcții sau amenajări care formează ansamblul monumentului.

Județul Suceava are, potrivit *Listei monumentelor istorice din anul 2015*⁴, un număr de 518 monumente istorice. În mediul rural, majoritatea monumentelor istorice au legătură cu așezăminte bisericesti, ruine, ziduri, ansambluri bisericesti, necropole, dar există și situații în care unele așezări din epoca bronzului sau din neolitic care sunt încadrate ca monumente istorice sau chiar grupuri de case.

⁴ A se vedea *Lista monumentelor istorice din județul Suceava* realizată de Ministerul Culturii, disponibilă la adresa: <http://www.cultura.ro/sites/default/files/inline-files/LMI-SV.pdf>

Analizând **lista monumentelor istorice din județul Suceava din anul 2015**, constatăm că în aceasta se regăsesc și unele **case tradiționale**, încadrate ca monumente istorice, datând din secolul XV, până spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

O altă concluzie este că importanța acordată de localitățile din județul Suceava acestor case tradiționale a fost una diferită, iar metodologia de identificare a lor tot diferită. Din informațiile obținute, unele sunt proprietate publică, însă altele sunt proprietate privată. Identificarea unor clădiri cu valoare arhitecturală deosebită și depunerea documentației pentru încadrarea acestora ca monumente istorice **a depins la acel moment, la fel ca și acum, de capacitatea autorităților publice locale.**

La momentul actualizării listei monumentelor istorice din județul Suceava, autoritățile locale au posibilitatea de a identifica cel puțin construcțiile cu o valoare arhitecturală deosebită aflate în proprietate publică pentru a le încadra ca monumente istorice. În **anexele** prezentului ghid sunt redată casele din județul Suceava încadrate ca monumente istorice, extrase din lista județeană a monumentelor istorice.

2. Clădirile cu valoare arhitecturală sau istorică deosebită

În această categorie „construcții cu o valoare arhitecturală sau istorică deosebită” se înscriu **majoritatea caselor cu arhitectură tradițională**. Singurele referiri la „construcțiile cu valoare arhitecturală sau istorică deosebită” se regăsesc în cuprinsul Legii nr. 50/1991 privind autorizarea executării lucrărilor de construcții.

Potrivit art. 3 din această lege:

„Construcțiile civile, industriale, agricole, cele pentru susținerea instalațiilor și utilajelor tehnologice, pentru infrastructură de orice fel sau de oricare altă natură **se pot realiza** numai cu respectarea autorizației de construire, **precum și a reglementărilor privind proiectarea și executarea construcțiilor, pentru:** b) lucrări de construire, reconstruire, extindere, reparare, consolidare, protejare, restaurare, conservare, precum și orice alte lucrări, indiferent de valoarea lor, care urmează să fie efectuate la toate categoriile de monumente istorice prevăzute de lege - monumente, ansambluri, situri - inclusiv la anexele acestora, identificate în același imobil - teren și/sau construcții, la construcții amplasate în zone de protecție a monumentelor și în zone construite protejate, stabilite potrivit legii, **ori la construcții cu valoare arhitecturală sau istorică deosebită, stabilite prin documentații de urbanism aprobate.**”

Potrivit legii, prin zone protejate se înțeleg teritoriile delimitate geografic, în cuprinsul cărora se află elemente sau ansambluri ale patrimoniului natural sau cultural cu valoare deosebită. În raport cu natura elementelor de patrimoniu, **zonele protejate** sunt:

- a) **zone naturale protejate**, instituite pentru protejarea și punerea în valoare a patrimoniului natural cu valoare deosebită;
- b) **zone construite protejate**, instituite pentru salvarea, protejarea și punerea în valoare a patrimoniului construit, cu valoare istorică, culturală sau memorialistică deosebită.

Astfel, legea prevede **posibilitatea autorităților locale de a institui**, prin Planurile Urbanistice Generale ale localităților și prin Regulamentele Locale de Urbanism **anumite zone protejate**, care să prevadă reguli specifice pentru protejarea clădirilor cu valoare istorică, culturală sau memorialistică deosebită.

Data fiind dezvoltarea actuală a localităților, autoritățile administrației publice locale au posibilitatea actualizării Planului Urbanistic General și a Regulamentului Local de Urbanism. Astfel, **dacă instituirea unei zone protejate nu mai este posibilă**, prin reglementările de urbanism se pot institui criterii și reguli pentru protejarea arhitecturii tradiționale.

Spre exemplu, în **satul Falcău, comuna Brodina**, există o zonă protejată, menționată și în lista monumentelor istorice numită „*Așezări sezoniere*”. Este vorba despre o zonă de bordeie de pe Ciumârnar de la sfârșit de secol XIX, început de secol XX la care s-au adus îmbunătățiri de către proprietarii lor, majoritatea fiind proprietăți particulare.

În aceste condiții, un prim pas în fiecare localitate pentru protejarea patrimoniului construit ar fi **inventarierea caselor tradiționale**, într-un efort comun autorității locale – proprietari – societate civilă. Ulterior, în funcție de resurse și capacitatea de la nivelul fiecărei comune, autoritățile au posibilitatea de a:

- înainta către Direcția Județeană de Cultură documentația pentru încadrarea acestora ca monumente istorice (dacă sunt proprietate publică sau dacă proprietarii privați doresc acest lucru);
- actualiza documentele de urbanism (PUG, Regulament Local de Urbanism) pentru protejarea acestora;
- institui un program local de sprijin al proprietarilor de case tradiționale, pentru a păstra specificul satului.

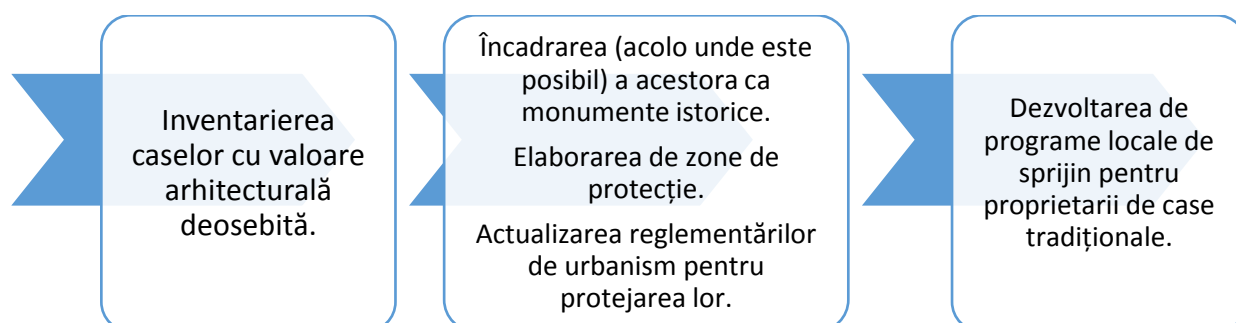

Figura 4. Regimul juridic aplicabil diferitelor categorii de elemente ale patrimoniului construit.

III. Instrumente aflate la dispoziția autorităților locale pentru sprijinirea conservării și dezvoltării patrimoniului construit, potrivit legislației în vigoare

1. Instrumentele de urbanism – Planul Urbanistic General. Regulamentul Local de Urbanism

Documentațiile de urbanism sunt reprezentate de Planul urbanistic general și regulamentul local aferent acestuia, Planul urbanistic zonal și regulamentul local aferent acestuia, respectiv Planul urbanistic de detaliu.

Planul urbanistic general și regulamentul aferent acestuia reprezintă instrumentele esențiale pentru planificarea urbană, având atât caracter director și strategic, cât și caracter de reglementare. Acestea reprezintă baza legală pentru realizarea programelor și acțiunilor de dezvoltare.

Delimitarea unor zone de case tradiționale, reglementările clare privind regimul acestora, tipurile de intervenții permise vor reprezenta baza legală pentru condițiile stabilite prin certificate de urbanism, în vederea emiterii autorizațiilor de construire. În **secțiunea nr. IV** sunt dezvoltate exemple de bune practici ale unor localități care au instituit astfel de reglementări.

Elaborarea unui nou Plan Urbanistic General reprezintă o oportunitate pentru autoritățile locale de a crea un instrument de protecție a arhitecturii tradiționale adecvat, adaptat la realitatea curentă și la starea de fapt de la momentul actual.

În acest proces, se poate apela și la sprijinul instituției arhitectului șef al județului. Potrivit art. 22 din Legea nr. 350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul, Consiliul județean acordă asistență tehnică de specialitate consiliilor locale, în vederea transunerii coerente și uniforme a prevederilor documentațiilor de amenajare a teritoriului aprobate la nivelul localităților.

2. Folosirea ghidurilor de arhitectură pentru încadrarea în specificul local din mediul rural elaborate de Ordinul Arhitecților din România

În absența unor reguli prevăzute deja în Planurile Urbanistice Generale sau în Regulamentele locale de urbanism, Ghidurile elaborate de Ordinul Arhitecților din România reprezintă un instrument accesibil și deosebit de util pentru autoritățile locale, în relația cu cetățenii care doresc să edifice o construcție sau să realizeze intervenții

asupra acestora în mediul rural. Ordinul Arhitecților din România a elaborat 53 de ghiduri, disponibile în format electronic⁵, pe raza județului Suceava având două astfel de ghiduri, date fiind influențele arhitecturale diferite ale zonelor din județ, un ghid pentru zona „Bucovina de Sud” și un ghid pentru „Zona Fălticeni”.

*Harta actualizată în 2020 a Ghidurilor pentru încadrarea în specificul local din mediul rural
Total : 53 ghiduri (dintre care 7 sunt în curs de publicare)*

Figura 5. Harta ghidurilor privind încadrarea în specificul local. Sursă: Ordinul Arhitecților din România.

Ghidurile își propun să prezinte un set de reguli ușor de aplicat, cu exemple clare, care să faciliteze alegerea modelelor adecvate de către cei care vor să construiască în mediul rural. Obiectivul esențial al acestei serii de ghiduri este păstrarea spiritului așezărilor rurale din România și creșterea calității vieții în mediul rural, concomitent cu conservarea tradițiilor și a peisajului cultural existent. Toate acestea sunt privite ca resurse de bază pentru dezvoltarea durabilă a mediului rural.

Aceste instrumente cuprind detalii importante despre cum pot fi realizate intervențiile, materiale recomandate, inclusiv paletar de culori, dar și exemple de bună practică sau contraexemple de intervenții care au afectat specificul local al arhitecturii tradiționale din mediul rural. Informațiile din ghiduri pot fi utilizate și în momentul elaborării de noi planuri urbanistice generale de către comunele din județul Suceava, iar **prevederi din cuprinsul acestora pot fi preluate în regulamentele locale de urbanism.**

⁵ Ghidurile sunt disponibile la adresa: <https://oar.archi/buna-practica/ghiduri-de-arhitectura/>

ASA NU: învelitori noi neadecvate, care înlocuiesc vechile învelitori, aplicate pe case cu arhitectură locală valoroasă: tablă zincată plană, după un timp vopsită (1); tablă zincată în solzi (2); tablă cutată, lucioasă (3); în imagine se observă învelitoarea din draniță, originală a șurii-grajd; tablă prevopsită amprentată, imitație de țigă (4); plăci din azbociment ondulat, cu o largă răspândire în a doua jumătate a secolului al XX-lea, datorită prețului scăzut și ușurii montării (5); plăci ondulate din material sintetic colorat strident (6); în imagine se observă învelitoarea de țigă, mai adecvată, a unei alte construcții din gospodărie.

ASA DA: Paletar de culori recomandat pentru învelitori.

ASA DA: Înnoirea recentă a unei învelitori din șindriță la o locuință urbană veche derivată din tipul casei țărănești cu foișor.

ASA DA: Învelitoarea din șindrițe bituminose, în general nerecomandată în zonă, poate înlocui în anumite situații învelitorile tradiționale din lemn, dacă contextul permite și dacă este utilizată în special la clădirile noi. Un avantaj al materialului este posibilitatea folosirii lui la pante reduse și la construcții de dimensiuni mari.

B. Construcții noi cu gabarit mare (250 – 395 mp) de tip monovolum

Construcțiile de mari dimensiuni se vor amplasa în afara vetrei satului. Doar în cazuri excepționale și riguros justificate se vor amplasa în vatra satului, situație în care se va păstra specificul local prin preluarea formei și a volumetriei existente în zonă, păstrându-se imaginea locală nealterată.

În cazul amplasării construcției în zone special destinate (prin PUG) pentru producție, servicii, sănătate, educație, se permite și folosirea altor tipuri de materiale și tehnologii (metal, beton etc.), acolo unde este necesar și unde folosirea materialelor locale nu poate asigura cerințele de siguranță, stabilitate și de rezistență la foc.

Forma și volumetria

Se va păstra specificul local prin preluarea nealterată a formei și a volumetriei existente în zonă.

Acoperișul va fi cât mai simplu, în două sau patru ape, cu pante egale, cu streșinile și coamele orizontale. Nu se admit forme și pante provenite din alte zone climatice sau geografice. Se acceptă și acoperișuri cu pantă mică de maximum 2 - 5 %, doar cu învelitoare din strat înierbat cu vegetație locală și acolo unde relieful permite și sunt necesare soluții speciale de integrare în peisaj: volume mari (semi-) îngropate, garaje sau spații tehnice parțial sau total îngropate, care pentru integrarea în peisaj se acoperă cu strat vegetal.

În acest caz se permite utilizarea membranelor din PVC sau a celor bituminose în acătuirea învelitorii nevizibile. De asemenea, se acceptă și învelitorile din șindrițe bituminose, în culori din gama materialelor locale, pentru pante mai mici ale acoperișurilor tradiționale, acolo unde contextul permite și, mai ales, în cazul amplasamentelor în afara vetrei satului. Sunt interzise acoperișurile de tip terasă utilizate în proporție mai mare de 60% din suprafața totală a acoperișului și dispuse la frontul străzii. În funcție de învelitoare, panta acoperișului va fi de minim 40 de grade, specifică zonei, pentru șindriță, draniță și țigă ceramică.

Se acceptă folosirea panourilor fotovoltaice sau solare pe fața sudică

Figura 6. Exemple de intervenții asupra unor case tradiționale din zona Sucevei.

3. Ghiduri și instrumente utile. Bucovina de Sud.

Începând cu anul 2011, peisajul cultural al Bucovinei a fost adus în prim plan prin proiectul „**Bucovina – un peisaj cultural în transformare**”, coordonat de arhitecții Silvia Oostveen (Pintea) și Constantin Gorcea. Broșura cu același nume cuprinde indicații foarte importante despre locuirea tradițională, despre transformările și mutațiile din peisajul cultural, precum și sugestii și propuneri de dezvoltare armonioasă a satelor, care au în vedere atât construcțiile noi cât și cele existente.

În anul 2013, broșura „**Satul bucovinean ca destinație turistică. Cum îl protejăm și promovăm?**”⁶, realizată de Violeta Enea (Muzeul Național al Bucovinei), arh. Liliana Cazacu și Carmen Chașovschi, prezintă elementele specifice ale arhitecturii vernaculare, cu recomandări pentru noile construcții din mediul rural, dar și cu sugestii și exemple de amenajare a spațiului public din destinațiile rurale.

Acestor inițiative li se adaugă ghidurile realizate de către colectivul de implementare a proiectului **PORT Cultural** – “Portofoliu de instrumente inovative pentru dezvoltarea durabilă a comunităților rurale cu potențial turistic, prin valorificarea

⁶ Broșura poate fi descărcată de pe site-ul: <http://satele-bucovinei.ro/brosura-satul-bucovinean/>

elementelor de patrimoniu și identitate culturală”. În cadrul proiectului a fost extinsă și digitalizată baza de date cu case tradiționale din Bucovina, a fost realizat un ghid de dezvoltare a antreprenoriatului în mediul rural, albumul **„Case tradiționale din Bucovina”** ce cuprinde o selecție din cele mai frumoase 100 de case tradiționale ale Bucovinei, și au fost realizate planșe de arhitectură cu propuneri de intervenții și mici reparații asupra caselor tradiționale⁷.

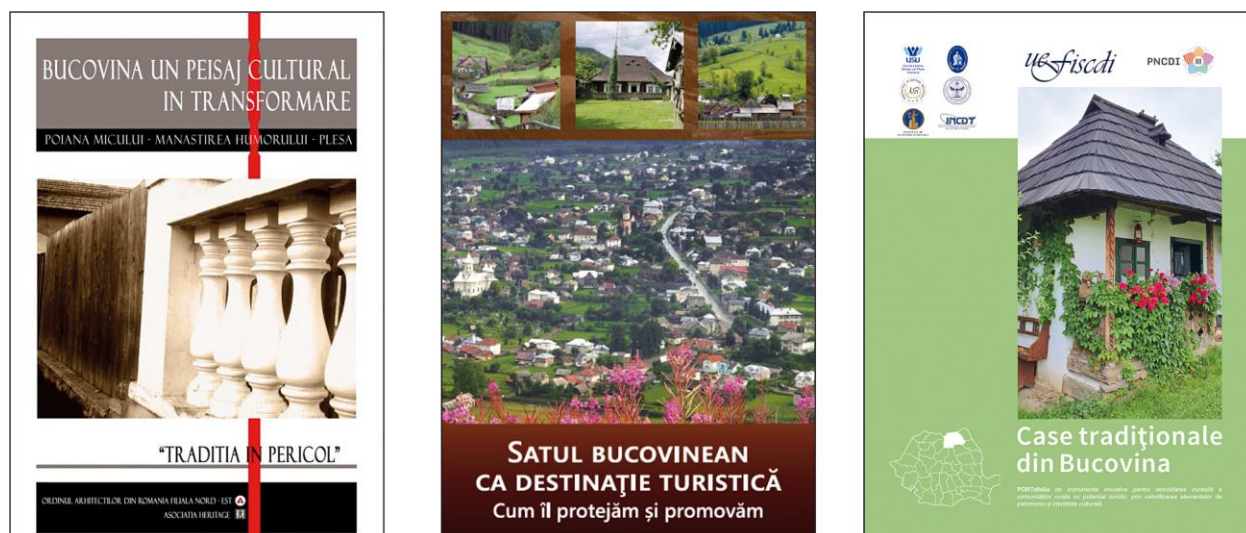

Figura 7. Broșuri ce promovează salvarea și conservarea patrimoniului construit din Bucovina.

4. Instrumente financiare – programe locale de finanțare

Instituțiile și autoritățile publice responsabile pentru finanțarea unor acțiuni de protejare a patrimoniului cultural sunt stabilite de legislația în domeniu, responsabilitatea revenind fie autorităților centrale, precum Ministerul Culturii sau locale (consilii locale, consilii județene), precum și unor alte instituții publice din domeniu: Institutul Național al Patrimoniului, Administrația Fondului Cultural Național, muzee, arhive, biblioteci, dar și proprietarilor și titularilor altor drepturi reale asupra bunurilor din patrimoniul cultural național.

Spre exemplu, **potrivit Anexei nr. 2 din Legea nr. 273/2006 privind finanțele publice locale**, în bugetele județelor sau în bugetele comunelor, orașelor sau municipiilor se pot prevedea **cheltuieli** la capitolul „Cultură, recreere și religie”. Printre categoriile de cheltuieli ce pot fi prevăzute în bugetele locale se numără cheltuieli referitoare la serviciile culturale:

- ✓ biblioteci publice comunale, orașenești, municipale;
- ✓ muzee;

⁷ Toate materialele realizate în cadrul proiectului pot fi descărcate de pe site-ul: <https://portcultural.usv.ro/>

- ✓ instituții publice de spectacole și concerte;
- ✓ școli populare de artă și meserii;
- ✓ case de cultură;
- ✓ cămine culturale;
- ✓ centre pentru conservarea și promovarea culturii tradiționale;
- ✓ **consolidarea și restaurarea monumentelor istorice;**
- ✓ **alte servicii culturale.**

Finanțarea programelor, proiectelor și acțiunilor culturale se poate realiza potrivit **Ordonanței Guvernului nr. 51/1998** privind îmbunătățirea sistemului de finanțare nerambursabilă a proiectelor culturale care, potrivit art. 1, alin. (1), „stabilește și reglementează cadrul general, principiile și procedurile sistemului de finanțare nerambursabilă de la bugetul de stat și/sau de la bugetele locale” a activităților culturale. Ordonanța Guvernului nr. 51/1998 instituie posibilitatea **organizării de scheme de finanțare nerambursabilă de către autoritățile locale.**

Beneficiarii pot fi:

- ✓ persoane fizice autorizate, întreprinderi individuale, întreprinderi familiale;
- ✓ persoane juridice de drept public ori privat, române sau străine, înființate în condițiile legii române ori ale țării de origine, după caz, spre exemplu, organizații neguvernamentale (ONG-uri înființate potrivit O.G. 26/2000) sau societăți comerciale (înființate potrivit Legii societăților comerciale nr. 31/1990).

Potențialii beneficiari au obligația de a identifica și atrage, în etapa de pregătire a proiectului cultural sau, după caz, în cea de executare a contractului de finanțare, surse complementare de finanțare. Acestea pot fi reprezentate de:

- contracte încheiate cu persoane juridice de drept public ori privat, cu sau fără scop lucrativ;
- realizarea de activități generatoare de venituri pentru acoperirea unei fracțiuni din costurile reale ale proiectului cultural, precum: vânzarea biletelor de intrare, perceperea unei taxe de participare, vânzarea cărților, publicațiilor și/sau a altor produse culturale;
- venituri din activități cu caracter economic sau excedentul rezultat din activitatea curentă a beneficiarului, după caz;
- venituri din activități de voluntariat, cuantificabile prin raportare la valoarea salariului de bază minim brut garantat în plată pentru fiecare contract de voluntariat.

5. Instrumente financiare – finanțarea cercetării arheologice pentru terenuri pe care efectuează lucrări publice

În cazul în care pe teritoriul comunei se află vestigii arheologice, autoritățile locale au o serie de atribuții potrivit Ordonanței Guvernului nr. 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național. Conform art. 19 din acest act normativ, autoritățile locale:

- ✓ pot colabora cu persoane fizice sau juridice de drept public ori privat pentru finanțarea cercetării și punerea în valoare a descoperirilor arheologice;
- ✓ **finanțează cercetarea arheologică** în vederea descărcării de sarcină arheologică a terenurilor pe care se efectuează lucrări publice pentru care sunt ordonatori principali de credite, prevăzând distinct sumele necesare în acest scop, potrivit prevederilor prezentei ordonanțe;
- ✓ cuprind în **programele de dezvoltare economico-socială și urbanistică**, respectiv de amenajare a teritoriului, obiective specifice privind protejarea patrimoniului arheologic;
- ✓ prevăd în bugetele proprii fonduri **pentru elaborarea sau modificare documentațiilor de urbanism și amenajare a teritoriului**, în vederea protejării patrimoniului arheologic, pentru elaborarea reglementărilor speciale de protecție a patrimoniului, pentru **marcarea limitelor zonelor de interes arheologic prioritar**.

6. Instrumente financiare – programe de finanțare naționale

La nivel național există mai multe programe destinate protejării patrimoniului construit, care pot fi accesate de autoritățile locale:

- ✚ **Programul Național de Restaurare a Monumentelor Istorice** (P.N.R.) este reglementat prin Ordinul Ministrului Culturii nr. 3765/2016 pentru aprobarea Normelor metodologice privind elaborarea și derularea Programului național de restaurare a monumentelor istorice, finanțat de la bugetul de stat, prin bugetul Ministerului Culturii, și gestionat de Institutul Național al Patrimoniului, cu modificările și completările ulterioare.

Potrivit normelor amintite sunt stabilite condițiile de eligibilitate, criteriile de stabilire a priorităților de restaurare și procedura de evaluare a obiectivelor cuprinse în program; fondurile P.N.R. sunt destinate cercetării, consolidării, restaurării și punerii în valoare a monumentelor istorice. P.N.R. este elaborat și gestionat de Institutul Național al Patrimoniului, urmărindu-se prioritățile stabilite de Comisia Națională a Monumentelor Istorice, fiind aprobat de Ministerul Culturii. **Sunt eligibile monumentele istorice** aflate în **proprietatea unităților administrativ-teritoriale**, iar normele metodologice din 2019 au extins și la **monumente istorice aflate în proprietatea persoanelor fizice și juridice de drept privat**.

✚ Programul de investiții în domeniul culturii – reglementat de OUG nr. 76/2018

Programul de investiții în domeniul culturii instituit prin O.U.G. nr. 76/2018, cu modificările și completările ulterioare, alocă un buget de 4.5 miliarde lei pentru încheierea unor contracte de finanțare multianuale, în perioada 2019-2026, pentru următoarele categorii de investiții:

- achiziții de bunuri culturale mobile și imobile clasate, în exercitarea dreptului de preempțiune al statului;
- construirea de obiective culturale ce oferă servicii culturale de utilitate publică;
- lucrări de **intervenție, reabilitare, modernizare, consolidare, restaurare, dotare și punere în valoare a monumentelor istorice;**
- lucrări de intervenție, reabilitare, modernizare, consolidare, restaurare, dotare și punere în valoare **a obiectivelor culturale** (inclusiv muzee, biblioteci, centre culturale ș.a.).

Printre posibii beneficiari ai proiectului se numără și autoritățile locale, iar în cazul acestora cuantumul finanțării poate fi de 100% din valoarea proiectului finanțat.

7. Instrumente fiscale – scutiri sau reduceri de taxe și impozite

Potrivit legislației din România există unele prevederi care fac posibilă acordarea unor scutiri sau reduceri de taxe și impozite pentru proprietarii sau pentru titularii unor alte drepturi reale asupra unor bunuri din patrimoniul cultural.

Obiectul vizat de măsura fiscală	Cadrul legal	Prevederi aplicabile
Terenuri afectate de cercetări arheologice	Ordonanța 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național	art. 11 din O.G. nr. 43/2000: „Art. 11 - <i>Proprietarii terenurilor sunt scutiți de plata impozitului pe terenul agricol pentru suprafețele afectate de cercetările arheologice, pe întreaga durată a efectuării acestora</i> ”.
Donații de bunuri culturale mobile clasate	Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil	Art. 42 „ <i>Donațiile având ca obiect bunuri culturale mobile făcute instituțiilor publice specializate ori cultelor religioase, potrivit legii, sunt scutite de orice taxe</i> ”. Art. 44 alin. (1) și (3) (1) „ <i>Succesorii rezervatari sunt scutiți de taxele succesoriale pentru bunurile culturale mobile clasate care fac parte din masa succesorală</i> ”. (3) „ <i>Donațiile sau legatele privind bunuri culturale mobile clasate, efectuate în favoarea statului, unităților administrativ-teritoriale sau cultelor religioase, sunt scutite de orice taxe</i> ”.
Lucrări de întreținere, reparare, conservare, consolidare, restaurare, punere în valoare monumente istorice	Legea nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice	Art. 40 „Pentru stimularea protejării monumentelor istorice, proprietarii persoane fizice care realizează pe cheltuială proprie, integral sau parțial, lucrări de întreținere, reparare, conservare, consolidare, restaurare, punere în valoare, precum și programe și proiecte culturale beneficiază, în condițiile legii, de reducerea cu minimum 50% a cuantumurilor impozitelor și a taxelor aferente acestor lucrări convenite bugetelor locale”.

Măsuri posibile potrivit Codului fiscal:

Codul fiscal, art. 456, alin. (1), art. 464, alin. (1) stipulează **scutirea de impozit pe clădiri și pe terenuri** pentru:

- clădirile clasate ca monumente istorice, de arhitectură sau arheologice, indiferent de titularul dreptului de proprietate sau de administrare, **care au fațada stradală și/sau principală renovată sau reabilitată** conform prevederilor Legii nr. 422/2001, cu excepția încăperilor care sunt folosite pentru activități economice;
- **suprafețele construite ale terenurilor aferente clădirilor clasate ca monumente istorice**, de arhitectură sau arheologice, prevăzute la art. 456 alin. (1) lit. x)¹¹, indiferent de titularul dreptului de proprietate sau de administrare, cu excepția terenurilor care sunt folosite pentru activități economice.

În privința **clădirilor care nu sunt încadrate ca monumente istorice, cum sunt casele tradiționale, potrivit art. 456 alin. (2) din Codul fiscal** „*Consiliile locale pot hotărî să acorde scutirea sau reducerea impozitului/taxei pe clădiri datorate pentru următoarele clădiri*”:

a) *clădirile care, potrivit legii, sunt clasate ca monumente istorice, de arhitectură sau arheologice, muzee ori case memoriale, altele decât cele prevăzute la alin. (1) lit. x);*

b) clădiri pentru care s-a instituit un regim de protecție, altele decât monumentele istorice, amplasate în zone de protecție ale monumentelor istorice și în zonele construite protejate;

k) *clădirea folosită ca domiciliu, aflată în proprietatea sau coproprietatea persoanelor ale căror venituri lunare sunt mai mici decât salariul minim brut pe țară ori constau în exclusivitate din indemnizație de șomaj sau ajutor social;*

n) *clădirile unde au fost executate lucrări în condițiile Legii nr. 153/2011 privind măsuri de creștere a calității arhitectural-ambientale a clădirilor, cu modificările și completările ulterioare;*

p) *clădirile deținute de cooperativa de consum sau meșteșugărești și de societățile cooperative agricole, în condițiile elaborării unor scheme de ajutor de stat/de minimis având un obiectiv prevăzut de legislația în domeniul ajutorului de stat.*

Cu alte cuvinte, **Codul fiscal permite acordarea de scutiri sau de reducere a impozitelor/taxelor pe clădiri dacă acestea**, chiar nefiind încadrate ca monumente istorice, au un regim de protecție prin documentele locale de urbanism și amenajare a teritoriului, amplasate în zone de protecție și în zone construite protejate.

În consecință, una dintre modalitățile de acordare a unor scutiri sau reducere a impozitelor/taxelor pe clădiri pentru casele tradiționale este încadrarea zonelor în care se află acestea drept zone protejate prin Planul Urbanistic General al comunei.

8. Relația cu societatea civilă și mediul neguvernamental (sectorul ONG)

Un alt instrument pe care autoritățile locale îl au la dispoziție este construirea unei legături puternice cu societatea civilă și demararea unor eforturi comune de inventariere sau chiar protejare și conservare a patrimoniului construit din localitatea respectivă.

Desemnarea unei persoane responsabile pentru relația cu societatea civilă

Potrivit art. 7 alin. (7) din Legea nr. 52/2003 privind transparența decizională, conducătorul autorității publice, în cazul unei unități administrativ teritoriale precum este o comună, primarul, „Conducătorul autorității publice va desemna o persoană din cadrul instituției, responsabilă pentru relația cu societatea civilă” care are rolul de a informa cetățenii interesați și ONG-urile interesate cu privire la deciziile, la proiectele de acte normative pregătite de autoritatea locală.

Persoana desemnată poate realiza o listă/o bază de date cu toate organizațiile interesate, inclusiv cu organizații din regiune/județ sau chiar la nivel național, pe care să le informeze în mod constant cu privire la inițiativele autorității locale în materie de protejare a patrimoniului.

Crearea unei comisii mixte sau a unei comisii speciale la nivelul unității administrativ teritoriale pentru protejarea patrimoniului construit

Potrivit art. 127 din Codul administrativ:

- „(1) Consiliile locale pot organiza comisii speciale de analiză și verificare formate din consilieri locali, pe perioadă determinată, la propunerea unei treimi din numărul consilierilor locali în funcție sau a primarului. Componenta, **obiectivele și perioada de desfășurare a activităților acestora se stabilesc prin hotărâre a consiliului local**. Membrii comisiei acționează în limitele stabilite prin hotărâre.
- (2) Comisia de analiză și verificare prezintă consiliului local ori primarului, după caz, la termenul stabilit de acesta, **raportul întocmit în urma analizelor și verificărilor efectuate**. Raportul cuprinde, dacă este cazul, propuneri concrete de îmbunătățire a activității în domeniul supus analizei sau verificării.
- (3) Consiliile locale pot organiza, din proprie inițiativă sau din inițiativa primarului, după caz, **comisii mixte formate din consilieri locali, funcționari publici și alți specialiști, pe perioadă determinată**. Componenta comisiilor mixte, obiectivele și perioada de desfășurare a activității acestora se stabilesc prin hotărâri ale consiliilor locale. Ședințele comisiilor mixte sunt publice”.

Astfel, pentru un obiectiv precum inventarierea caselor tradiționale cu o arhitectură deosebită poate fi înființată o comisie specială de analiză sau chiar o comisie mixtă în care să fie cooptați specialiști din mediul universitar, din domeniul arhitecturii, patrimoniului, arhitecți din cadrul Ordinului Arhitecților din România sau chiar reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale.

Comisii speciale	Comisii mixte <i>(element de nouitate)</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Formate din consilieri locali • Perioadă determinată • La propunerea 1/3 din consilieri sau a primarului; • Prezintă CL sau primarului raportul rezultat în urma analizelor / verificărilor; 	<ul style="list-style-type: none"> • Consilieri locali, funcționari publici, alți specialiști; • La inițiativa CL / a primarului; • Perioadă determinată;

Figura 8. Categoriile de comisii care pot fi înființate la nivelul unităților administrativ-teritoriale potrivit Codului administrativ.

✚ **Concursuri de proiecte pentru organizațiile neguvernamentale**

Așa cum am amintit anterior, autoritățile locale pot finanța proiecte culturale, prin concurs, inclusiv inițiative referitoare la conservarea, protejarea patrimoniului construit de către organizații neguvernamentale, cadrul legal aplicabil fiind reprezentat de **Ordonanței Guvernului nr. 51/1998** privind îmbunătățirea sistemului de finanțare nerambursabilă a proiectelor culturale, respectiv **Legea 350/2005 privind regimul finanțărilor nerambursabile din fonduri publice alocate pentru activități nonprofit de interes general**.

9. Programe de sprijin al proprietarilor de case tradiționale

Într-o localitate de mici dimensiuni, unde sustenabilitatea financiară este deseori greu de realizat din perspectiva autorităților locale, iar resursele sunt limitate, o altă modalitate de încurajare a conservării patrimoniului cultural construit poate fi reprezentată de **un program local prin care autoritățile locale să sprijine cu materiale proprietarii de case tradiționale**. O astfel de inițiativă a avut loc în anul 2003 în comuna Ciocănești, județul Suceava, prin care Consiliul Local și primarul comunei au realizat un program local de sprijin al proprietarilor care au dorit să își realizeze fațadele caselor cu modele tradiționale. **Modelul adaptat al hotărârii de consiliu local** este disponibil în *Anexa nr. 1* a ghidului.

Recomandări privind folosirea instrumentelor aflate la dispoziția autorităților locale:

Deși aparent limitate, autoritățile locale au o serie de instrumente prin care să poată proteja mai bine patrimoniul construit. Începând cu reglementări clare în documentele de urbanism, continuând cu dezvoltarea unei relații durabile cu societatea civilă, cu proprietarii de case tradiționale sau meșterii locali, există instrumente pentru a proteja patrimoniul construit.

Fără a fi exhaustivă, lista de mai jos poate fi o **succesiune de pași de urmat de către autoritățile locale care își doresc protejarea caselor tradiționale din Bucovina:**

- ✓ verificarea strategiei de dezvoltare locală și introducerea unor obiective clare privind protejarea patrimoniului construit;
- ✓ realizarea unui grup de lucru/unei comisii speciale sau a unei comisii mixte cu participanți din societatea civilă, administrația publică și experți pentru inventarierea caselor tradiționale;
- ✓ inventarierea caselor tradiționale existente. În acest demers de inventariere a patrimoniului construit de pe raza unei localități, poate fi folosită „*Metodologia de monitorizare, de cercetare și inventariere a resurselor valoroase ale patrimoniului construit, cu ajutorul actorilor locali*”, dezvoltată chiar în cadrul proiectului „Bucovina: Regenerare rurală prin implicarea comunității”⁸;
- ✓ actualizarea documentelor de urbanism (a Planului Urbanistic General – PUG și a Regulamentului Local de Urbanism – RLU) pentru introducerea de prevederi clare. Un exemplu în acest sens se regăsește în *Anexa nr. 2* a ghidului;
- ✓ identificarea finanțărilor disponibile pentru autorități locale, inclusiv a finanțărilor private destinate conservării patrimoniului construit;
- ✓ evaluarea posibilității de a institui un program local de sprijinire a proprietarilor de case tradiționale;
- ✓ comunicarea publică a exemplelor de bune practici din comună, pentru a oferi modele de urmat, promovarea proprietarilor care și-au renovat/conservat casele tradiționale păstrând specificul arhitectural, pentru a crea un model de urmat;
- ✓ desemnarea unei persoane care să poată îndruma, cu ajutorul experților, proprietarii care doresc să realizeze lucrări de renovare / conservare ale caselor tradiționale.

---

⁸ Metodologia este disponibilă pe pagina ADER, la adresa:

<https://www.asociatia-ader.ro/download/metodologie-patrimoniu-construit-pact.pdf>

IV. Bune practici ale autorităților locale din județul Suceava privind protejarea clădirilor cu valoare arhitecturală deosebită și a caselor tradiționale

1. Evaluare realizată la nivelul unităților administrativ-teritoriale din județul Suceava

În luna mai 2023 a fost aplicat un chestionar unui număr de 35 de autorități locale referitor la existența unor reglementări specifice la nivelul unităților administrativ teritoriale privind protejarea patrimoniului construit. Rezultatele acestuia sunt prezentate în cele ce urmează.

A. Există reglementări specifice în Planurile Urbanistice Generale ale comunei pentru protejarea arhitecturii tradiționale?

Da	Nu
Comănești, Șerbăuți, Bălăceanca, Preutești, Mălini – <i>sumar</i> , Stroiiești, Fundu Moldovei, Fântâna Mare, Ciocănești, Gălănești, Breaza, Bogdănești, Dolhești, Valea Moldovei, Pojorâta	Vulturești, Calafindești, Satu-Mare, Ilișești, Orașul Siret – <i>nu este cazul</i> , Mușenița, Bălcăuți, Fântânele, Horodniceni, Bosanci, Boroaia, Dragoiești, Drăgușeni, Izvoarele Sucevei, Vatra Dornei, Vama, Hârtop, Verești

B. Există programe locale de susținere a proprietarilor de case tradiționale/ dacă există alte exemple de bune practici în acest sens?

Da	Nu
Ciocănești, Breaza, Bogdănești, Dolhești, Valea Moldovei	Vulturești, Calafindești, Satu-Mare, Ilișești, Orașul Siret, Mușenița, Bălcăuți, Fântânele, Comănești, Horodniceni, Șerbăuți, Bosanci, Bălăceanca, Preutești, Boroaia, Mălini, Stroiiești, Dragoiești, Fundu Moldovei, Drăgușeni, Izvoarele Sucevei, Vatra Dornei, Fântâna Mare, Vama, Gălănești, Hârtop, Verești, Pojorâta

C. Este inclusă în strategia de dezvoltare locală o dimensiune legată de protejarea arhitecturii tradiționale?

Da	Nu
Fântânele, Comănești, Horodniceni, Bălăceanca, Mălini, Stroiiești – <i>în mică măsură</i> , Fântâna Mare, Gălănești, Breaza, Bogdănești, Dolhești, Valea Moldovei, Verești, Pojorâta	Vulturești, Calafindești, Satu-Mare, Ilișești, Orașul Siret, Mușenița, Bălcăuți, Șerbăuți, Bosanci, Preutești, Boroaia, Dragoiești, Fundu Moldovei, Drăgușeni, Izvoarele Sucevei, Vatra Dornei, Vama, Hârtop

D. Ați fi de acord să colaborați cu societatea civilă pentru inventarierea caselor, demararea unor programe locale de protejare?

Da	Nu
Vulturești, Calafindești, Satu-Mare, Ilișești, Orașul Siret, Mușenița – <i>doar inventariere</i> , Fântânele – <i>după consultarea cu toate autoritățile locale</i> , Comănești, Horodniceni, Șerbăuți, Bosanci, Bălăceanca, Preutești, Mălini, Stroiiești, Dragoiești, Fundu Moldovei, Drăgușeni, Izvoarele Sucevei, Vatra Dornei, Fântâna Mare, Ciocănești, Vama, Gălănești, Breaza, Dolhești, Valea Moldovei, Hârtop, Pojorâta	

2. Detalierea bunelor practici întâlnite la nivelul județului Suceava

Comuna Ciocănești – program de sprijin pentru localnicii care aleg să păstreze gospodăria tradițională

Deciziile luate la nivel de autorități locale pentru susținerea, încurajarea și premierea localnicilor din comună care aleg să păstreze gospodăria tradițională și să protejeze patrimoniul construit (material și imaterial). Există o Hotărâre de Consiliu Local prin care se oferă asigurarea materialelor pentru construcție, reabilitare, premierea celor aleg să păstreze casa tradițională, oferirea de recunoaștere în cadrul comunității, promovarea în cadrul rutelor turistice. *Anexa nr. 1* din prezentul ghid prezintă **modelul de proiect de hotărâre de Consiliu Local** folosit de Comuna Ciocănești pentru a crea un astfel de program.

Figura 9. Casă din comuna Ciocănești.

Comuna Volovăț – Casa Căsătoriilor

Casa Căsătoriilor a fost amenajată prin translocarea unei case tradiționale. Modelul poate fi replicat cu ușurință și în alte localități din județ.

Figura 10. Casa Căsătoriilor din Comuna Volovăț.

Comuna Brodina – promovarea și susținerea patrimoniului cultural

Exemplul comunității Brodina face referire la selecția a 8 case tradiționale și 4 case rezervă care sunt valorificate și constituie exemplul de bune practici de protejare a patrimoniului.

Tot în comuna Brodina, în **satul Falcău**, există o zonă protejată, menționată și în lista monumentelor istorice numită „Așezări sezoniere” este vorba despre o zonă de bordeie de pe Ciumârnar de la sfârșit de secol XIX, început de secol XX la care s-au adus îmbunătățiri de către proprietarii lor, majoritatea fiind proprietăți particulare.

Spre exemplu, în paginile 42-44 din Planul Urbanistic General al Comunei Brodina, aceste bordeie sunt descrise și este subliniată valoarea arhitecturală a acestora. *Anexa nr. 3* a prezentului ghid redă mențiunile din Planul Urbanistic General al Comunei Brodina.

Figura 11. Locuință din zona Ciumârnar, comuna Brodina. Sursa: Asociația Acasă în Bucovina.

Comuna Horodnic de Sus – crearea unei zone cu case realizate într-un stil unitar, cu elemente de arhitectură tradițională

Comuna Horodnic de Sus are un Plan Urbanistic General realizat în anul 1997, fiind neactualizat, în prezent realizându-se demersuri pentru actualizarea acestuia. Prin PNRR, comuna a obținut o finanțare pentru refacerea PUG-ului, fiind demarate lucrările.

În același timp, pentru a reglementa intervențiile urbanistice sau a limita măcar parțial unele intervenții care ar distruge peisajul tradițional, prin **certIFICATE DE URBANISM** s-au impus unele condiții, precum:

- ✓ respectarea nuanțelor de gri-alb pentru fațadă;
- ✓ învelitoarea / acoperișul de culoare neagră;
- ✓ respectarea arhitecturii locale din comuna;
- ✓ păstrarea unei distante de cel puțin 2m între fondul îngrădit sau neîngrădit aparținând proprietarului vecin;
- ✓ respectarea regimului de înălțime (cu cel mult un etaj mai mult față de locuințele vecine);
- ✓ respectarea distanței legale fata de axul drumului;
- ✓ respectarea aliniamentului față de celelalte construcții;
- ✓ obligația de a se racorda la sistemul de apa și canalizare dacă aceste servicii sunt disponibile în zona respectivă.

În cele ce urmează este prezentată secțiunea privind Regimul tehnic al construcțiilor, care cuprinde condiționările amintite în cuprinsul **Certificatului de urbanism**:

3. REGIMUL TEHNIC :

Suprafata de teren pentru care se solicita certificat de urbanism este de 1000 mp, este situata in comuna Horodnic de Sus, intrarea catre parcela se face din drum comunal, alimentarea cu apă va fi de la rețeaua de apa si canal, are acces la rețeaua de energie electrica. Construcțiile ce se vor autoriza vor fi construite din beton, BCA sau caramida, lemn si tabla pentru acoperis. Vor fi respectate nuantele alb-gri pentru fatada si negru pentru acoperis. Se vor respecta distantele prevazute de legislatia in vigoare fata de proprietatile invecinate sau caile de acces conform art. 612 din Noul Cod Civil, distanta limita fata de hotar va fi de 60 cm. Se vor respecta distantele prevazute de legislatia in vigoare fata de proprietatile invecinate sau caile de acces conform art. 612 din Noul Cod Civil, distanta minima fata de hotar va fi de 60 cm si art. 613 (pastrarea unei distante de cel puțin 2 m între fondul ingradit sau neigradit aparținând proprietarului vecin si fereastra pentru vedere orientata spre acel fond). Amplasarea de noi constructii se va face cu respectarea inaltimii medii a cladirilor si a caracterului zonei fara ca diferenta de inaltime sa depaseasca cu mai mult de 1E cladirile invecinate. Împrejmuirea se va executa la 13 m distanta fata de axul drumului, distanta legala prevazuta de lege fata de drumul national si 9 m fata de axul drumului comunal. Constructia va trebui sa respecte arhitectura locala a com. Horodnic de Sus.

Prezentul certificat de urbanism poate fi utilizat/nu poate fi utilizat în scopul declarat⁴⁾ pentru/întrucât:

Construire Locuință P+M, sursă de apă, bazin vidanjabil și împrejmuire

Distinct de stabilirea unor obligații prin certificatele de urbanism, în comuna Horodnic de Sus s-au stabilit 3 zone, unde primăria a pus la dispoziția celor ce doresc suprafețe de teren de 1000 mp, în vederea construirii de locuințe personale/case de locuit de tip tradițional.

Cele trei zone sunt:

- Cartier Barc - construit în întregime (45 de locuințe);
- Cartier Toplița - construit 12 locuințe din 70 preconizate;
- Cartier Groseni - construit 35 locuințe din 76 preconizate;

Astfel, cetățenii au avut posibilitatea de a concesiona suprafețe de teren pentru o durată de 49 de ani, pentru construirea de locuințe. Prin **caietul de sarcini** și prin **contractul de concesiune** s-au impus condiții restrictive de construire, concesionarii având posibilitatea de a construi doar anumite modele de locuințe care păstrau specificul zonei, restricții respectate aproape în întregime. În cazul a doi titulari care nu au respectat întocmai proiectul, s-a dispus remedierea problemelor apărute.

Figura 12. Locuințe din comuna Horodnic de Sus construite potrivit regulilor impuse prin contractele de concesiune.

Figura 13. Locuință din comuna Horodnic de Sus. Sursă: Primăria Comunei Horodnic de Sus.

Comuna Bilca – amenajarea unui parc și a unui centru comunitar în stil tradițional

Parcul Prieteniei din comuna Bilca, într-un efort comun autorității locale – societate civilă, locație în care autoritatea locală își propune protejarea și promovarea patrimoniului cultural construit inclusiv prin relocarea unei case tradiționale care va fi transformată în centru comunitar. Parcul Prieteniei a fost amenajat de autoritățile locale la inițiativa grupului civic din comună „**Inițiative pentru Bilca**”, realizat într-un stil tradițional, printr-un efort de comunitate – cetățeni, grup civic de inițiativă, autorități locale.

Figura 14. Parcul Prieteniei din comuna Bilca. Sursă: Asociația Inițiative pentru Bilca.

Deseori, nu este nevoie decât de puțină inițiativă, de un dialog constant cu toți actorii relevanți și de acțiune. Grupul Civic „Inițiative pentru Bilca” a inițiat acest proiect pornind de la nevoia tinerilor și cetățenilor din comună de a avea un parc în comună, iar dacă efortul a fost demarat, păstrarea specificului local era necesară. Prin astfel de acțiuni, cetățenii devin mai conștienți de valoarea patrimoniului care îi înconjoară. Între timp, cetățenii au creat chiar un canal constant de comunicare cu autoritățile locale.

O altă inițiativă este recuperarea memoriei localității, prin digitalizarea cronicilor școlilor din localitate, dar și prin colectarea fotografiilor vechi din comună. Astfel de eforturi, aparent mici, creează și dezvoltă sentimentul de apartenență, crește gradul de conștientizare al moștenirii culturale, dar și a responsabilității de a o duce mai departe. Alte idei comunitare pot fi inițiative precum un concurs legat de „*Cea mai frumoasă poartă tradițională din comună*” sau „*Cea mai frumoasă fațadă tradițională din comună*”, unde donatori privați, societate civilă sau chiar autorități locale se pot implica pentru a stimula cetățenii să participe și să arate că aceste lucruri contează.

Figura 15. Fototecă a comunei Bilca, realizată din fotografii colectate de la cetățeni, cu ajutorul voluntarilor, și încărcate pe site-ul primăriei comunei.

Totodată, printr-un efort comun cetățeni – societate civilă – autorități locale, o casă tradițională a fost relocată, fiind transformată într-un centru comunitar. Efortul a fost unul care a dus împreună comunitatea și a revalorizat patrimoniul tradițional, invitând comunitatea locală să pună mai mult în valoare casele tradiționale.

Figura 16. Casă relocată. Sursa: Asociația Inițiative pentru Bilca.

Casa a fost relocată, apoi lutuită la o clacă tradițională, unde cetățenii au avut posibilitatea să revadă tehnicile tradiționale de construire a caselor bucovinene. S-au pregătit paiele și lutul prin contribuția sătenilor, au participat oameni din comună, dar și din comune alăturate, autorități locale și invitați din alte localități.

Figura 17. Clacă tradițională pentru construirea unui centru comunitar în comuna Bilca.

Comuna Putna – în școlile din comuna Putna, județul Suceava, există o disciplină opțională despre patrimoniu inclusă în programa școlară astfel încât educația în scopul protejării patrimoniului începe din școală. Disciplina se numește „**Bucovina – Patrimoniu de cultură și civilizație**” și este un opțional integrat, curriculum la decizia școlii pentru clasa a VIII-a. Disciplina constituie o modalitate flexibilă de învățare prin intersectarea noțiunilor, faptelor și evenimentelor istorice studiate prin curriculum național cu altele noi, dezvoltarea și consolidarea acestora.

Disciplina este proiectată pentru clasa a VIII-a, cu o oră pe săptămână. Materia este structurată în șase capitole, care au ca numitor comun disciplina istorie, dar care îmbină elemente din multe alte discipline. Astfel, cursul tratează istoria Bucovinei și complexitatea legăturilor dintre diferitele structuri ale populației și viața materială, spirituală a societății, determinările și implicațiile zonei geografice, a mediului ambiant, a factorilor economici și sociali, morali și religioși asupra sistemului demografic.

Discuția despre patrimoniu poate începe din școli, chiar de la disciplina Istorie sau de la discipline opționale, precum este exemplul de bună practică de la Putna. În acest fel, tinerii vor înțelege că nu tot ceea ce este vechi este perimat, iar moștenirea culturală a locului se reflectă în elemente de patrimoniu construit, în arhitectura tradițională a zonei, în obiecte, dar și în patrimoniul imaterial, în portul popular, în regionalismele specifice, în obiceiuri, tradiții. Conștientizarea acestei bogății culturale reprezintă primul pas spre a o proteja și transmite mai departe.

V. Bune practici ale organizațiilor din societatea civilă privind promovarea și protejarea patrimoniului construit

1. Recunoașterea eforturilor persoanelor din județ care sprijină conservarea și promovarea patrimoniului construit – „Oamenii Patrimoniului”

„Oamenii Patrimoniului” reprezintă o formă de recunoaștere a celor care sprijină conservarea și promovarea patrimoniului construit, o inițiativă derulată anual de Universitatea Ștefan cel Mare Suceava și Asociația ADER. Poveștile de succes din județul Suceava sunt aduse în fața publicului, pentru ca cetățenii să îi cunoască pe acești oameni, să se inspire, să ducă mai departe eforturile lor.

Figura 18. Secțiunea „Oamenii Patrimoniului” din site-ul proiectului PortCultural derulat de USV⁹.

De la meșteri populari, la inițiative ale societății civile sau autorităților locale, această recunoaștere repune în lumină eforturi individuale sau colective care au în comun dorința de a proteja patrimoniul Bucovinei. O simplă recunoaștere publică poate arăta aceluși meșter popular, aceluși proprietar de casă tradițională renovată cu grijă pentru arhitectura locului faptul că efortul său este văzut, că nu este singurul care s-a încăpățânat să păstreze arhitectura tradițională, ci că o întreagă comunitate a văzut și a apreciat efortul.

⁹ <https://portcultural.usv.ro/oamenii-patrimoniului/>

2. Promovarea patrimoniului local și creșterea gradului de conștientizare în rândul comunității locale

Uneori, simpla discuție în comunitatea locală, atragerea atenției asupra valorii pe care patrimoniul cultural o are pot fi un catalizator pentru acțiuni concrete. Spre exemplu, **Asociația Acasă în Bucovina** a organizat în ultimii ani drumeții în zona protejată din satul Falcău, care cuprinde bordeie și așezări tradiționale, prin evenimente deschise comunității.

Figura 19. Eveniment de descoperire a caselor tradiționale. Sursa: Asociația Acasă în Bucovina.

3. „Casa Aionițoaie” de la Putna – Salvarea unor case tradiționale și conferirea unei destinații

Identificată în cadrul proiectului „Salvează Satul Bucovinean” în anul 2011, a fost salvată de *Agenția de Turism „Țara Autentică”* (Pascal Garnier). Evenimentul în cadrul căruia s-a desfășurat acțiunea de salvare a casei s-a petrecut pe 11 august 2018, la Putna, unde Țara Autentică Putna, ADER, iaBucovina și APT Bucovina au organizat **„Bucovina Brunch. Putna – Țara Autentică”**. Aproape 50 de voluntari au participat la demontarea acestei case vechi de un secol, din Putna, și au mutat-o într-un spațiu nou, alături de *Casa Muzeu Putna* din localitate.

Astăzi, casa face parte din complexul Casa Muzeu Bukovina și a devenit un spațiu care găzduiește evenimente culturale, un spațiu al discuțiilor despre patrimoniu, al păstrării tradițiilor și o întreagă comunitate creată în jurul unor idei.

Figura 20. Relocarea Casei Aionițoaie din Putna. Sursa: Pascal Garnier.

CLACĂ ÎN BUCOVINA

SÂMBĂTĂ, 19 AUGUST 2023
ORA 9:30

CASA MUZEU BUKOWINA, PUTNA

1. Atelier de călcat lut pentru prisma casei.
2. Inventar și curățarea obiectelor din casa muzeu.
3. Reparații la tavan și pereți în casa muzeu.

Figura 21. Activitate la Casa Muzeu Bukowina. Sursa: Pascal Garnier.

Figura 22. Activitate culturală la Casa Muzeu Bukowina, Putna.

4. Sprijinirea autorităților locale pentru atragerea de finanțări destinate protejării patrimoniului construit

Asociația Acasă în Bucovina a sprijinit comunele Straja și Brodina din județul Suceava să identifice case tradiționale, să depună cereri de finanțare și să acceseze finanțări pentru proiecte de restaurare a unor gospodării cu arhitectură tradițională din aceste comune, prin Planul Național de Redresare și Reziliență (PNRR). Opt gospodării cu arhitectură tradițională din comuna Straja, județul Suceava, vor fi restaurate prin acest proiect, în valoare maximă de 2.805.332 lei, cu finanțare din PNRR, C.11. Turism și Cultură și din bugetul local al Comunei Straja.

Figura 23. Locuință tradițională. Sursa: Asociația Acasă în Bucovina.

ANEXE

1. Model Hotărâre de Consiliu Local de instituire a unui program de protejare a caselor tradiționale

Model Hotărâre de Consiliu Local, utilizat de comuna Ciocănești, jud. Suceava, adaptat:

ROMÂNIA
JUDEȚUL SUCEAVA
CONSILIUL LOCAL AL COMUNEI .....

HOTĂRÂRE

Privind aprobarea măsurilor pentru protejarea patrimoniului cultural construit din comuna ....., județul Suceava.

Consiliul Local al comunei ....., județul Suceava,

Având în vedere expunerea de motive prezentată de Primarul comunei ....., județul Suceava, Raportul Comisiei de specialitate din cadrul Consiliului Local pentru activități economice, urbanism și amenajarea teritoriului, precum și Raportul Compartimentului de specialitate din cadrul Primăriei comunei .....

În conformitate cu prevederile art. 129 alin. (1), alin. (7) lit. d) și j), art. 139 alin. (3) lit. e), art. 196 alin. (1) lit. a) din OUG nr. 57/2019 privind Codul administrativ:

Hotărăște:

- Art. 1. Se aprobă măsurile pentru promovarea protejarea patrimoniului cultural construit din comuna ....., județul Suceava, conform anexei care face parte integrantă din prezenta hotărâre.
- Art. 2. Primarul comunei ....., județul Suceava, ..., împreună cu Compartimentul Financiar Contabil din cadrul Primăriei ..... vor duce la îndeplinire prevederile prezentei Hotărâri.

Președinte de ședință,

.....

[Localitate], la [Dată], nr. [Nr. HCL]

Contrasemnează
Secretar,

Model de Referat de aprobare:

ROMÂNIA
JUDEȚUL SUCEAVA
COMUNA .....

PRIMAR

REFERAT DE APROBARE

la proiectul de hotărâre privind aprobarea măsurilor pentru protejarea patrimoniului cultural construit din comuna ....., județul Suceava

Având în vedere importanța protejării patrimoniului cultural construit, ca parte a eforturilor necesare pentru păstrarea identității, a istoriei și a tradițiilor locale,

dat fiind numărul limitat de clădiri din comună care păstrează arhitectura și modelele tradiționale și dat fiind faptul că arhitectura tradițională întâlnită la casele tradiționale din Bucovina este unică, recunoscută pentru stilul său specific inclusiv de către Ordinul Arhitecților din România,

având în vedere ritmul accelerat al dezvoltării urbanistice a localităților din județul Suceava și necesitatea păstrării și protejării patrimoniului cultural construit, ca parte din identitatea comunelor din regiunea istorică a Bucovinei,

dat fiind potențialul de a contribui și la dezvoltarea turistică a zonei și având în vedere competențele autorităților locale de a asigura dezvoltarea social-culturală a localităților rurale, precum și de a identifica măsuri prin care pot contribui la protejarea și la conservarea caselor tradiționale,

dat fiind că proprietarii de case tradiționale dispun de instrumente limitate pentru a-și păstra sau conserva casele tradiționale, folosind tehnici și modele tradiționale, propun spre analiză și dezbateră prezentul proiect de hotărâre de Consiliu Local, prin care se instituie un program de sprijin al proprietarilor de case tradiționale.

Anexă – program de măsuri:

ANEXA LA HOTĂRÂREA CONSILIULUI LOCAL NR. .... DIN .....

Program de măsuri pentru promovarea tradițiilor populare și a activităților agroturistice în comuna ....., județul Suceava.

1. Perpetuarea realizării motivelor naționale pe clădirile din comuna ....., județul Suceava, prin:
  - asigurarea de către Primăria comunei ..... a materialelor necesare confecționării modelelor naționale (ciment, nisip, vopsele), pentru toți cetățenii care realizează construcții noi sau vor să-și confecționeze modele naționale pe clădirile existente;
  - vopsirea modelelor tradiționale de pe clădirile din comuna ....., județul Suceava, conform modelelor prevăzute în Anexa nr. .... a Hotărârii de Consiliu Local;
2. Promovarea și reînnoirea tradiției privind purtarea costumelor naționale, la manifestările culturale sau de altă natură, care se vor desfășura în comuna ....., județul Suceava.
3. Sprijinirea cetățenilor comunei ..... de către Primăria comunei în vederea realizării și autorizării de pensiuni agroturistice prin consultanță în domeniul realizării documentației pentru autorizare, întocmirea unui Ghid turistic al comunei, popularizarea prin mijloace mass-media a comunei ..... ca localitate turistică.
4. Promovarea schimburilor culturale între comuna ....., județul Suceava și alte localități din țară și străinătate, prin implicarea directă a Primăriei comunei ..... În acest sens, realizarea de înfrățiri cu alte localități din țară și din străinătate.

2. Exemple de reglementări din Planul Urbanistic General și Regulamentele de Urbanism ale altor localități

Extras din Regulamentul de Urbanism al orașului Vișeu de Sus, Maramureș:

9.4. Clădiri cu valoare arhitecturală și istorică:

- Orice fel de intervenție asupra clădirilor cu valoare tradițională se va realiza numai pe bază și în conformitate cu avizul Direcției Județene pentru Cultura;
- se vor lua măsuri de conștientizare a proprietarilor de faptul că aceste clădiri reprezintă mărturii importante ale autenticității și identității locale;

9.4.2. Măsuri generale pentru protecție a caselor tradiționale:

- Referitor la parcelar: se recomandă menținerea parcelarului tradițional.
- Referitor la construcții:
  - se vor păstra casele, anexele și împrejurimile identificate cu arhitectură tradițională, fără a le afecta elementele originale;
  - se interzice demolarea acestora;
  - asupra acestora se admit doar lucrări de consolidare, restaurare și aducerea la condițiile actuale de confort.
  - Se permite folosirea spațiului din pod pentru amenajarea unei mansarde cu condiția ca ferestrele să fie dispuse în planul acoperișului;
  - în majoritatea cazurilor este necesară consolidarea fundațiilor și a soclului din piatră. Aceasta se poate realiza fie înlocuind zidăria de piatră de pe contur, cu fundații și elevații din beton, fie prin subzidiri și elevații din beton armat;
  - se va acorda mare atenție hidroizolației orizontale în cazul intervențiilor cu beton. Este foarte important ca umezeala să fie împiedicată să ajungă la structura din lemn a caselor;
  - soclul trebuie să fie și el protejat de umezeală. Pentru a construi în stil tradițional, este important ca soclul să fie compus din piatră: zidărie de piatră sau placaj de piatră;
  - se va acorda mare atenție tratării lemnului împotriva focului, fungilor și a insectelor;
  - termoizolarea clădirilor se va face la interior;
  - treptele de acces se vor realiza, de preferință, în sistem tradițional (lespezi de piatră sau scări de lemn);
  - se admit treptele de acces realizate din beton și placate cu piatră sau lemn.
  - se interzic treptele de acces cu forme curbe sau treptele monumentale;
  - se permit mici extinderi, având grija ca aceste volume adăugate să fie subordonate construcțiilor tradiționale existente;
  - se interzic orice alte intervenții precum: schimbarea tâmplăriei în orice alt material în afara lemnului și cu alte forme și culori decât cele originale (vezi anexa tâmplăriei specifice);

3. Descrierea caselor tradiționale din zona Ciumârnar, în Planul Urbanistic General al Comunei Brodina

ZONA PROTEJATĂ

Comuna Brodina cu satul Falcau se înscrie în lista monumentelor istorice la capitolul "Ansambluri urbanistice", prin existența unui grup de locuințe sezoniere de la sfârșitul sec.XIX (cod 34.E.003).

Pe plan local, aceste construcții se numesc "bordee", au o funcțiune sezonieră și se găsesc pe dealul din preajma paraului Ciumarnar. Aceste gospodării în miniatură-bordee se găsesc în zona faneturilor, pe pante de teren mai accentuate și sunt întrebuintate sau locuite în perioadele de cosit și recoltat al fanatului.

Deoarece bordeiul este destinat pentru perioade mai lungi de timp, acesta are în dotare strictul necesar pentru desfășurarea normală a activității gospodărești.

Locul "La bordee", de la nord de satul Falcau este organizat ca un microsat împrăștiat, cu o uliță îngustă care face legătura cu laturile de teren din zonă.

Cele mai multe construcții aparțin celei de a doua jumătăți a secolului XIX, iar multe construcții au trasături ce tin de sec.XX. Cu toate că aceste gospodării au forme reduse ca dimensiuni, se întâlnesc toate variantele din seria de locuințe cu o cameră sau două camere.

Acest sat cu bordee, iarna nelocuit, oglindeste arhitectura tradițională cu case din lemn a satului Falcau din veacul trecut.

Considerăm acest ansamblu urbanistic ca foarte important din punct de vedere istoric, astfel că vom descrie câteva tipuri de bordee :

1. bordei de tip monocelular, care are o formă de pătrat și o învelițoară din draniță în două pante joase, dar cu panta fațadei principale mai scurtă și mai înclinată. Peretii sunt alcațuiți din barne rotunde, cu diametre mici, având capetele acestor barne iese în mod egal în afara planului construcției. Usa are dimensiuni de 0,6 x 1,2m și este asimetrică în fațadă. Peretii înalți de doar 1,50m nu au talpa, se sprijină direct pe piatră și nu au finisaje interioare și nici exterioare.

pagina 42

P.U.G. COMUNA BRODINA, JUD. SUCEAVA

MEMORIU GENERAL

2. bordei de tip tindă și cameră cu acoperis în 2 pante, care are formă dreptunghiulară (3,5 x 5,25m), peretii fiind din barne rotunde (până la 12cm diametru). În tindă fără pod se intră printr-o ușă (0,6 x 1,35m) situată în axul tindei. Camera de locuit are 2 ferestre patrute cu latura de 0,30m la peretele din fațadă principală și laterală. Acoperisul poate avea 2 pante asimetrici, cu panta mai mare la fațadă principală. În camera de locuit ce are formă patrută este amenajat un cuptor larg deschis, marginit de un prichici lat din lemn, sprijinit pe console. Pe alta latură a camerei se găsește o lăită masivă, din lemn, lăta de 0,60m. Patul este alcațuit dintr-un panou de scanduri, sprijinit la un capăt de prichiciul cuptorului și la celălalt de lăită. Cuptorul poate oferi și condiții de dormit.

3. Bordei de tip tinda si camera, cu acoperis in 4 pante – acest tip se intalneste mai des, are forma dreptunghiulara (3 x 4,25m), pereti inalti pana la 1,95m si o invelitoare inalta de 1,70m cu cinci randuri de dranita, avand la mijloc o cabla semicirculara si streasina de 0,7m. Peretii sunt din bame cioplite cu o fereastră de 0,45 x 0,50m la fatada principala, iar pe celelate trei laturi se grupeaza acareturile destinate adăpostirii animalelor, uneltelor si lemnului. Camera este din lut si varuita. Exista si bordee cu dimensiuni mai mari (5 x 6,6m) care par adevărate locuinte. Constructia sta pe o talpa masiva sprijinita pe lespezi din piatra, are acoperisul inalt de 2,85m fata de inaltimea de 2,10m a peretilor. Tinda este larga (5 x 2,80m), iar camera de locuit este de 3,85 x 5,0m. Pe fatada principala se gasesc doua ferestre mici (0,36 x 0,35m), iar usa tindei este de 0,8 x 1,4m. Adiacent constructiei se gaseste un singur acaret, iar acoperisul este inalt in patru ape.
4. Bordei de tip tinda si doua camere – de forma dreptunghiulara (3,20 x 6,70m), acoperisul este inalt de 2,50m cu pante abrupte si cu 2 lucarne. Barnele peretilor se prelungesc in afara cu 0,25m, iar ferestrele de la fatada principala a camerei de locuit sunt reunite intr-un dreptunghi varuit de 2,1 x 0,95m. Tinda comunica cu cele 2 camere. Adiacent unui perete lateral se gaseste atasat un acaret.

In preajma tuturor tipurilor de bordee descrise exista stoguri de fan, ianlte, protejate de o constructie speciala, alcatuita dintr-un acoperis in doua pante ce gliseaza in plan vertical, pe patru stalpi rotunzi, inalti de pana la sapte metri, putand fi coborat sau ridicat in functie de inaltimea stogului. In jurul stogului exista un gard poligonal, din bame orizontale sustinute de stalpi fixati in pamant.

Bordeele descrise mai sus se clasifica dupa materialul de constructie in :

- bordee executate din bame rotunde de diametre mici, cu acoperisul in doua pante si calcane in prelungirea peretilor laterali;
- bordee din bame cioplite in patru muchii cu lemnul aparent, cu acoperisul in patru ape cu pante repezi si ferestre mici;

pagina 43

P.U.G. COMUNA BRODINA, JUD. SUCEAVA

MEMORIU GENERAL

- bordee din lemn de mari dimensiuni, inconjurate de acareturi avand exteriorul lutuit si varuit, cu acoperisul in doua ape, cu calcanul infundat cu scanduri alaturate, ferestre mari.

Acest ansamblu urbanistic de arhitectura populara din Nordul Bucovinei, ramane valoros prin faptul ca ne arata o parte a evolutiei locuintei taranesti si o organizare riguroasa a acesteia pe spatii si mod de locuire; arata o imbinare intre util si frumos ce merita a fi conservat pentru generatiile viitoare.

4. Lista actelor normative relevante pentru protejarea patrimoniului construit

- Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, republicată în M.Of. nr. 259/9 apr. 2014, cu modificările și completările ulterioare;
- Legea nr. 422/2001 privind monumentele istorice, republicată în M.Of. nr. 938/20 noi. 2006, cu modificările și completările ulterioare;
- Ordonanța Guvernului nr. 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național, aprobată prin Legea nr.378/2001, republicată în M.Of. nr. 951/24 noi. 2006,cu modificările și completările ulterioare;
- Legea nr. 311/2003 a muzeelor și colecțiilor publice, republicată în M.Of. nr. 207/24 mar. 2014;
- Legea nr. 26/2008 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial, publicată în M. Of. nr. 168/5 mar. 2008;
- Legea nr. 227/2015 Codul fiscal, publicată în M.Of. nr. 688/10 sept. 2015, cu modificările și completările ulterioare;
- Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 57/2019 privind Codul administrativ, publicată în M.Of. nr. 555/2019;
- Legea nr. 500/2002 privind finanțele publice, publicată în M.Of. nr. 597/13 aug. 2002, cu modificările și completările ulterioare;
- Legea nr. 273/2006 privind finanțele publice locale, publicată în M.Of. nr. 618/18 ul. 2006, cu modificările și completările ulterioare;
- Legea nr. 32/1994 privind sponsorizarea, publicată în M.Of. nr. 129/25 mai 1994, cu modificările și completările ulterioare;
- Hotărârea Guvernului nr. 90/2010 privind organizarea și funcționarea Ministerului Culturii și Patrimoniului Național, publicată în M.Of. nr. 116/22 feb. 2010, cu modificările și completările ulterioare;
- Hotărârea Guvernului nr. 593/2011 privind organizarea și funcționarea Institutului Național al Patrimoniului, publicată în M.Of. nr. 429/20 iun. 2011, cu modificările și completările ulterioare;
- Hotărârea Guvernului nr. 1430/2003 pentru aprobarea Normelor metodologice privind situațiile în care Ministerul Culturii și Cultelor, respectiv autoritățile administrației publice locale, contribuie la acoperirea costurilor lucrărilor de protejare și de intervenție asupra monumentelor istorice, proporția contribuției, procedurile, precum și condițiile pe care trebuie să le îndeplinească proprietarul, altul decât statul, municipiul, orașul sau comuna, publicată în M.Of. nr. 905/18 dec. 2003;
- Hotărârea Guvernului nr. 610/2003 pentru aprobarea Normelor metodologice privind procedura de acordare a creditelor necesare efectuării de lucrări de protejare la monumentele istorice deținute de persoanele fizice sau juridice de drept privat, publicată în M.Of. nr. 402/10 iun. 2003;
- Hotărârea Guvernului nr. 1502/2007 pentru aprobarea Normelor metodologice privind cuantumul timbrului monumentelor istorice și modalitățile de percepere, încasare, virare, utilizare și evidențiere a sumelor rezultate din aplicarea acestuia, publicată în M.Of. nr. 28/4 ian. 2008, cu modificările și completările ulterioare (Hotărârea

Guvernului nr. 691/2019 pentru modificarea și completarea Normelor metodologice privind cuantumul timbrului monumentelor istorice și modalitățile de percepere, încasare, virare, utilizare și evidențiere a sumelor rezultate din aplicarea acestuia, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 1.502/2007, publicată în M.Of. nr. 758/18 sept. 2019);

- Ordinul Ministrului Culturii nr. 3765/2016 pentru aprobarea Normelor metodologice privind elaborarea și derularea Programului național de restaurare a monumentelor istorice, finanțat de la bugetul de stat, prin bugetul Ministerului Culturii, și gestionat de Institutul Național al Patrimoniului, publicat în M.Of. nr. 743/23 sept. 2016, cu modificările și completările ulterioare (O.M.C.I.N. nr. 2978/2019, publicat în M.Of. nr. 813/2019);
- Legea nr. 98/2016 privind achizițiile publice, publicată în M.Of. nr. 390/23 mai 2016, cu modificările și completările ulterioare;
- Ordonanța Guvernului nr. 51/1998 privind îmbunătățirea sistemului de finanțare a programelor, proiectelor și acțiunilor culturale, publicată în M.Of. nr. 296/13 aug. 1998, cu modificările și completările ulterioare;
- Ordinul Ministrului Culturii și Patrimoniului Cultural nr. 2066/2011 pentru aprobarea Normelor metodologice privind stabilirea, vărsarea și gestionarea sumelor care constituie Fondul cultural național, cu modificările și completările ulterioare (Ordinul Ministrului Culturii și Identității Naționale nr. 2415/2019, publicat în M.Of. nr. 447/5 iun. 2019);
- Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 76/2018 privind aprobarea Programului de investiții în domeniul culturii, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative, publicată în M.Of. nr. 631/19 iul. 2018, aprobată prin Legea nr. 86/2019, cu modificările și completările ulterioare (Ordonanța Guvernului nr. 20/2019, publicată în M.Of. nr. 697/23 aug. 2019);
- Ordinul Ministrului Culturii nr. 2134/2016 Norme metodologice privind organizarea și desfășurarea Programului național de finanțare a cercetării arheologice sistematice;
- Legea nr. 238/2010 privind declararea zilei de 15 ianuarie Ziua Culturii Naționale, publicată în M.Of. 831/13 dec. 2010;
- Hotărârea Guvernului nr. 802/2005 privind organizarea și funcționarea Administrației Fondului Cultural Național, publicată în M.Of. nr. 697/3 aug. 2005, cu modificările și completările ulterioare (H.G. nr. 122/2007, H.G. nr. 1184/2008, H.G. nr. 1410/2009, H.G. nr. 575/2013);
- Ordinul Ministrului Culturii și Patrimoniului Național nr. 2066/2011 pentru aprobarea Normelor metodologice privind stabilirea, vărsarea și gestionarea sumelor care constituie Fondul cultural național, publicat în M.Of. nr. 176/2011, cu modificările și completările ulterioare (O.M.C. nr. 2624/2014, O.M.C.I.N. nr. 2415/2019 , publicat în M.Of. nr. 447/5 iun. 2019);
- Ordinul Ministrului Culturii și Patrimoniului Național nr. 2231/2011 pentru aprobarea Normelor metodologice privind organizarea și funcționarea comisiilor, procedura de selecție a programelor, proiectelor și acțiunilor culturale în vederea acordării de finanțări nerambursabile din Fondul Cultural Național, precum și de soluționare a contestațiilor, publicat în M.Of. nr. 302/3 mai 2011, cu modificările și completările ulterioare (O.M.C. nr. 2355/2013, publicat în M.Of. nr. 480/1aug. 2013).

5. Case tradiționale din județul Suceava încadrate ca monumente istorice și protejate de legislația monumentelor istorice

Nr. din lista monumentelor istorice a județului Suceava	Cod LMI	Denumire	Localitate	Adresă	Datare
47	SV-I-m-B-05413.01	Case	sat FÂNTÂNA MARE; comuna VADU MOLDOVEI	„La Temelie”, la DN 20, la km 405, la intersecția drumului spre Piatra Neamț	sec. XV – XVI
59	SV-I-m-B-05423.01	Așezare	sat MIHOVENI; comuna SCHEIA	„Cahla Morii” la 2 km de sat	sec. XIII – XV
98	SV-I-m-B-05438.01	Așezare	sat ȘCHEIA; comuna ȘCHEIA	„Siliște”, la cca. 150 m de drumul național, pe malul stâng al pârâului Șcheianca	sec. XV – XVII
105	SV-I-m-B-05440.01	Case (ruine)	sat TODIREȘTI; comuna TODIREȘTI	„Siliște”, la 100 m E de grădina de legume	sec. XV – XVI
108	SV-I-m-B-05441.01	Așezare	sat UDEȘTI; comuna UDEȘTI	„La Cânepiște”, la cca 500 m N de grajdurile CAP	sec. XV
116	SV-I-m-B-05444.01	Ruine casă	sat VOLOVĂȚ; comuna VOLOVĂȚ	„Siliște”, la cca. 100 m SE de biserica actuală	sec. XIV – XV
123	SV-I-m-B-05448.02	Așezarea de la Zaharești”, punct Siliște	sat ZAHAREȘTI; comuna ZAHAREȘTI	„Siliște”, la 150 m S de biserică	sec. XII – XV
134	SV-II-m-B-05453	Casă	municipiul SUCEAVA	Str. Armenească nr. 7	Sec. XIX
135	SV-II-m-B-05454	Casă de lemn Hopmeier	municipiul SUCEAVA	Str. Armenească nr. 13	sf. sec. XIX
136	SV-II-m-B-05455	Casa Pâțu	municipiul SUCEAVA	Str. Armenească nr. 14	Sec. XVIII – XIX
137	SV-II-m-B-05456	Casa Seserman	municipiul SUCEAVA	Str. Armenească 18	sf. sec. XVIII
138	SV-II-m-B-05457	Casa Roșu	municipiul SUCEAVA	Str. Armenească 24	sec. XVIII

139	SV-II-m-B-05458	Casă	municipiul SUCEAVA	Str. Armenească 26	sec. XIX
140	SV-II-m-B-05459	Casa Frățian	municipiul SUCEAVA	Str. Armenească 31bis	sec. XVII
141	SV-II-m-B-05460	Casă	municipiul SUCEAVA	Str. Armenească 47	mijl. Sec. XVIII
142	SV-II-m-B-05461	Casă	municipiul SUCEAVA	Str. Bălcescu Nicolae 3	sec. XIX
143	SV-II-m-B-05462	Casă	municipiul SUCEAVA	Str. Creangă Ion 17	Sec. XIX
173	SV-II-m-B-05477	Casă	municipiul SUCEAVA	Str. Prunului nr. 1	Sec. XIX
174	SV-II-m-B-05478	Casa Costin Tarangul	municipiul SUCEAVA	Aleea Simion Florea Marian nr. 2	Sec. XIX
183	SV-II-m-B-05484	Casă	municipiul SUCEAVA	Aleea Trandafirilor nr. 4	sf. sec. XVIII
205	SV-II-m-B-05496	Casa Gheorghe Puha	sat BILCA; comuna BILCA		sf. sec. XIX
211	SV-II-a-B-05501	Ansamblu gospodăresc	sat BREAZA DE SUS; comuna BREAZA		sec. XIX
212	SV-II-m-B-05501.01	Complexul gospodăresc Maria Veruleac	sat BREAZA DE SUS; comuna BREAZA		sec. XIX
224	SV-II-m-B-05508	Casă de lemn Gheorghe Mnesciuc	oraș CÂMPULUNG MOLDOVENESC		mijl.sec. XIX
225	SV-II-m-B-05509	Casa – Vilă „Coca”	oraș CÂMPULUNG MOLDOVENESC	Calea Bucovinei 48	înc. sec. XX
226	SV-II-m-B-05510	Casa de lemn Petru Crăcană	oraș CÂMPULUNG MOLDOVENESC	Str. Cerbului 1	înc. sec. XIX
227	SV-II-m-B-05511	Casa Grămadă Gheorghe	oraș CÂMPULUNG MOLDOVENESC	Str. Porumbescu Ciprian 28	1817
232	SV-II-m-B-05516	Casa Lateș	oraș CÂMPULUNG MOLDOVENESC	Calea Transilvaniei 15	prima jum. A sec. XIX
235	SV-II-m-B-05519	Casă de lemn	oraș CÂMPULUNG MOLDOVENESC	Calea Transilvaniei 108	Sec. XIX

236	SV-II-m-B-05520	Casă de lemn	oraș CÂMPULUNG MOLDOVENESC	Calea Transilvaniei 140	Sec. XIX
240	SV-II-m-A-05522.02	Casă parohială	sat COLACU; comuna FUNDU MOLDOVEI		1800
247	SV-II-m-B-05528	Gospodăria Ecaterina Matisievici	sat DEMĂCUȘA; comuna MOLDOVIȚA		sf.sec. XIX
249	SV-II-m-B-05530	Casa Gavril Cândrea	sat DORNA CÂNDRENILOR; comuna DORNA CÂNDRENILOR		sf. sec. XIX
252	SV-II-s-B-05533	Ansamblu de locuințe sezoniere	sat FALCĂU; comuna BRODINA		Sec. XIX
255	SV-II-m-B-05536	Casa Alecu Forăscu Botez	oraș FĂLTICENI	Str. Eminescu Mihai 2	1896
256	SV-II-m-B-05537	Casa Serafim Ionescu, azi Banca Națională	oraș FĂLTICENI	Str. Mihai Eminescu nr. 16	1898
298	SV-II-a-B-05571	Gospodăria Elena Velearovschi	sat MĂNĂSTIREA HUMORULUI; comuna MĂNĂSTIREA HUMORULUI		sec. XIX
299	SV-II-s-B-05572	Grup de case	sat MĂNĂSTIREA HUMORULUI; comuna MĂNĂSTIREA HUMORULUI	Pârâul Maghernița	Sec. XIX
321	SV-II-m-B-05583	Casă	sat PĂRTEȘTII DE SUS; comuna CACICA		sec. XVIII
398	SV-II-m-B-05634	Casa Nicolae Istrati	sat ROTOPĂNEȘTI; comuna HORODNICENI		sec. XIX
429	SV-II-m-B-05647	Casa Saveta Cotrubaș	Oraș Solca	Str. Tomșa Vodă nr. 111	1670
431	SV-II-m-B-05649	Casa de lemn Ilie Cârciu	sat STRAJA; comuna STRAJA		înc. sec. XIX
479	SV-III-m-B-05678	Casa Popovici	sat CIPRIAN PORUMBESCU; comuna ILIȘEȘTI		sf. sec. XIX

Bibliografie

Legislație:

- Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, republicată în M.Of. nr. 259/9 apr. 2014, cu modificările și completările ulterioare;
- Legea nr. 422/2001 privind monumentele istorice, republicată în M.Of. nr. 938/20 noi. 2006, cu modificările și completările ulterioare;
- Ordonanța Guvernului nr. 43/2000 privind protecția patrimoniului arheologic și declararea unor situri arheologice ca zone de interes național, aprobată prin Legea nr.378/2001, republicată în M.Of. nr. 951/24 noi. 2006,cu modificările și completările ulterioare;
- Legea nr. 311/2003 a muzeelor și colecțiilor publice, republicată în M.Of. nr. 207/24 mar. 2014;
- Legea nr. 26/2008 privind protejarea patrimoniului cultural imaterial, publicată în M. Of. nr. 168/5 mar. 2008;
- Legea nr. 227/2015 Codul fiscal, publicată în M.Of. nr. 688/10 sept. 2015, cu modificările și completările ulterioare;
- Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 57/2019 privind Codul administrativ, publicată în M.Of. nr. 555/2019;
- Legea nr. 500/2002 privind finanțele publice, publicată în M.Of. nr. 597/13 aug. 2002, cu modificările și completările ulterioare;
- Legea nr. 273/2006 privind finanțele publice locale, publicată în M.Of. nr. 618/18 ul. 2006, cu modificările și completările ulterioare.

Documente ale autorităților publice centrale și locale:

- Ministerul Culturii, *Strategia națională privind protejarea monumentelor istorice 2022-2032*.
- *Raportul Comisiei Prezidențiale pentru Patrimoniul Construit, Siturile Istorice și Naturale*, București, 2009.
- Consiliul Județean Suceava, *Strategia de dezvoltare a județului Suceava pentru perioada 2021-2017*.
- Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, *Arhitectura Tradițională*, Publicație tematică nr. II/2015.
- Planul urbanistic general al Comunei Ciocănești.
- Planul urbanistic general al Comunei Brodina.
- Planul urbanistic general al Comunei Horodnic de Sus.
- Consiliul Județean Harghita, YouPlan, *Propunere reglementări urbanistice în scopul ocrotirii și conservării imaginii satului*, Cehețel, com. Șimonești.

Rapoarte, studii, lucrări de specialitate:

- Silvia Oostveen (coord.), Constantin Gorcea (coord.), *Bucovina – un peisaj cultural în transformare*, Ordinul Arhitecților din România Filiala Nord-Est, Asociația Heritage, 2011.
- *Raport – Arhitectura locală, conștientizare și valorizare*, Ordinul Arhitecților din România Filiala Alba, 2012.
- *Ghid de bune practici în protejarea și promovarea patrimoniului cultural rural*, Institutul Național al Patrimoniului, 2012.
- Liliana Cazacu, Carmen Chașovschi, Violeta Enea, Michael Engel, *Satul bucovinean ca destinație turistică. Cum îl protejăm și promovăm?*, Editura Didactică și Pedagogică, 2014.
- Doru Deacu, Carmen Chașovschi, Corina Roncea, *Ghid de arhitectură pentru încadrarea în specificul local din mediul rural. Zona Bucovina de Sud*, Ordinul Arhitecților din România, București, 2016.
- Andrei Duțu, *Dreptul urbanismului*, curs universitar, 2018.
- *Raport de cercetare Privind consultarea cadrelor didactice cu privire la status quo-ul patrimoniului cultural și la activități educaționale legate de acesta*, Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală, 2019.
- Alis Vasile, *RAPORT de inventariere și analiză legislație. Finanțarea patrimoniului cultural*, 2019.
- Marian Olaru (coord.), Ștefănița-Mihaela Ungureanu, Cristian-Alexandru Boghian, *Case tradiționale din Bucovina*, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, 2020.
- Sebastian Boțic (coord.), *Legea nr. 50/1991 privind autorizarea executării lucrărilor de construcții, Comentarii și jurisprudență pe articole*, Ed. Hamangiu, București, 2021.

Resurse web:

- Asociația ADER Suceava: <https://www.asociatia-ader.ro/>
- Proiectul „Salvează Satul Bucovinean”: <http://satele-bucovinei.ro/>
- Proiectul „PORT Cultural”: <https://portcultural.usv.ro/>
- Direcția Județeană pentru Patrimoniul Cultural Suceava: <http://culturasv.ro/monumente-istorice/>
- Institutul Național al Patrimoniului: <https://patrimoniu.ro/ro/articles/patrimoniu-construit>
- Ordinul Arhitecților din România: <https://oar.archi/buna-practica/ghiduri-de-arhitectura/>

CUPRINS

I. De ce un ghid în acest domeniu?	1
II. Urbanismul – instrument de protejare a patrimoniului construit	3
1. Monumente istorice și zona lor de protecție	4
2. Clădirile cu valoare arhitecturală sau istorică deosebită	6
III. Instrumente aflate la dispoziția autorităților locale pentru sprijinirea conservării și dezvoltării patrimoniului construit, potrivit legislației în vigoare ...	8
1. Instrumentele de urbanism – Planul Urbanistic General. Regulamentul Local de Urbanism	8
2. Folosirea ghidurilor de arhitectură pentru încadrarea în specificul local din mediul rural elaborate de Ordinul Arhitecților din România	8
3. Ghiduri și instrumente utile. Bucovina de Sud.....	10
4. Instrumente financiare – programe locale de finanțare	11
5. Instrumente financiare – finanțarea cercetării arheologice pentru terenuri pe care efectuează lucrări publice.....	13
6. Instrumente financiare – programe de finanțare naționale	13
7. Instrumente fiscale – scutiri sau reduceri de taxe și impozite.....	14
8. Relația cu societatea civilă și mediul neguvernamental (sectorul ONG)	17
9. Programe de sprijin al proprietarilor de case tradiționale.....	18
IV. Bune practici ale autorităților locale din județul Suceava privind protejarea clădirilor cu valoare arhitecturală deosebită și a caselor tradiționale	20
1. Evaluare realizată la nivelul unităților administrativ-teritoriale din județul Suceava	20
2. Detalierea bunelor practici întâlnite la nivelul județului Suceava	21
Comuna Ciocănești – program de sprijin pentru localnicii care aleg să păstreze gospodăria tradițională	21
Comuna Volovăț – Casa Căsătoriilor	22

Comuna Brodina – promovarea și susținerea patrimoniului cultural.....	23
Comuna Horodnic de Sus – crearea unei zone cu case realizate într-un stil unitar, cu elemente de arhitectură tradițională	23
Comuna Bilca – amenajarea unui parc și a unui centru comunitar în stil tradițional	26
V. Bune practici ale organizațiilor din societatea civilă privind promovarea și protejarea patrimoniului construit	29
1. Recunoașterea eforturilor persoanelor din județ care sprijină conservarea și promovarea patrimoniului construit – „Oamenii Patrimoniului”	29
2. Promovarea patrimoniului local și creșterea gradului de conștientizare în rândul comunității locale.....	30
3. „Casa Aionițoaie” de la Putna – Salvarea unor case tradiționale și conferirea unei destinații	30
4. Sprijinirea autorităților locale pentru atragerea de finanțări destinate protejării patrimoniului construit.....	32
ANEXE	33
1. Model Hotărâre de Consiliu Local de instituire a unui program de protejare a caselor tradiționale	33
2. Exemple de reglementări din Planul Urbanistic General și Regulamentele de Urbanism ale altor localități.....	36
3. Descrierea caselor tradiționale din zona Ciumârnar, în Planul Urbanistic General al Comunei Brodina.....	37
4. Lista actelor normative relevante pentru protejarea patrimoniului construit.....	39
5. Case tradiționale din județul Suceava încadrate ca monumente istorice și protejate de legislația monumentelor istorice	41
Bibliografie	44

Autor: Luca Ciubotaru

Fotografii copertă: © Nicu Spînu

Editor: Asociația de Dezvoltare Economică și Regională – ADER Suceava

E-mail: adersuceava@gmail.com

www.asociatia-ader.ro

www.satele-bucovinei.ro

Facebook: [@PACTpentruPatrimoniu](https://www.facebook.com/PACTpentruPatrimoniu)

Material dezvoltat în cadrul proiectului „**Bucovina: Regenerare rurală prin implicarea comunității**”, cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Capacitate Administrativă 2014-2020, Cod MySMIS2014+ 151477.

Data publicării: decembrie 2023.

Material gratuit.

Material dezvoltat în cadrul proiectului „Bucovina: Regenerare rurală prin implicarea comunității”. Proiect cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Capacitate Administrativă 2014-2020, Cod MySMIS2014+ 151477.

Beneficiarul proiectului: Asociația de Dezvoltare Economică și Regională – ADER Suceava

Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială a Uniunii Europene sau a Guvernului României.

www.asociatia-ader.ro

www.satele-bucovinei.ro